

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2026. № 1. ISSN 2307-2156

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2026.1.19>

УДК 339.5:351.81:623

Д. П. Баландін,

директор з інновацій, ТОВ "Конструкторське бюро "БЕРИЛ"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2996-5611>

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЗЕД У ОБОРОННІЙ СФЕРІ

D. Balandin,

Director of Innovations, Engineering Bureau "BERYL" LLC

EVOLUTION AND CONDITIONAL STANDARD OF REGULATORY AND LEGAL SECURITY CONTROL OF ZOOM IN THE DEFENSE SPHERE

Проведений аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду з оцінки трансформацій в оборонно-промисловому комплексі дозволяє констатувати той факт, що успішність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності ОПК визначається високим ступенем узгодженості промислової політики та стратегії національної безпеки. Розглянуті етапи еволюції та індикатори розвитку ОПК високорозвинених країн доцільно враховувати щодо сильних і слабких сторін чинного регулювання в Україні для формування

правильного вектора державної політики розвитку експортного потенціалу та технологічного суверенітету.

Для проведення моніторингу інноваційного розвитку та цифровізації оборонного сектору в Україні було створено спеціальну платформу — «Brave1», одним із напрямків діяльності якої став ефективний та сталий розвиток діючих виробництв. Вказаний напрям включає значний перелік завдань: розробку інноваційних рішень для оборонного сектору, створення ефективних систем виробництва та постачання продукції відповідальних виробників, впровадження високотехнологічних і автономних систем у виробничі цикли ОПК.

Відповідно до положень, прийнятих на рівні зазначеної вище платформи, промислова політика в оборонній сфері повинна відповідати міжнародним вимогам і стандартам НАТО (STANAG), заснованим на принципах технологічної взаємосумісності: принципи ресурсної ефективності та інноваційності, єдності та міжсекторальності.

Реформа, заснована на концепції спільної розробки та локалізації (Joint Ventures), не тільки не створює бар'єрів для індустріального зростання, а й сприяє розвитку нових технологій, орієнтованих на забезпечення національного суверенітету, зниження логістичних ризиків, скорочення потенційних втрат тощо. Сьогодні у зарубіжних джерелах можна зустріти термін «проактивна оборонна промислова політика». За своєю суттю це поняття відображає сучасну риторику стратегічних документів провідних країн світу. Згідно з трактуванням міжнародних аналітичних центрів, «нова» промислова політика в сфері ОПК – це сукупність заходів державного регулювання, орієнтованих на забезпечення прискореної структурної трансформації промисловості у бік створення високопродуктивної, інноваційної та стійкої до зовнішніх загроз економіки. Відповідно до сучасних трендів, даний вид політики має такі характерні риси: зміщення акценту у бік інтерналізації бойового досвіду, на зниження потенційних безпекових ризиків; наявність чіткого розмежування

між «традиційними» та «інноваційними» (роботизованими, цифровими) технологіями за принципом параметрів оперативної ефективності; орієнтація на масштабну модернізацію застарілих виробничих потужностей; створення принципово нових виробництв, заснованих на застосуванні систем штучного інтелекту; формування регулюючих органів, забезпечення безперервного моніторингу трансформації ОПК відповідно до вектора, заданого концепцією стратегічного партнерства.

The analysis of foreign and domestic experience in assessing transformations in the defense-industrial complex allows us to state the fact that the success of state regulation of foreign economic activity in the defense industry is determined by a high degree of coherence of industrial policy and national security strategy. The considered stages of evolution and development indicators of the defense industry in highly developed countries should be taken into account in terms of the strengths and weaknesses of current regulation in Ukraine in order to form the correct vector of development of state policy for the development of export potential and technological sovereignty.

To monitor innovative development and digitalization of the defense sector in Ukraine, a special platform was created - "Bravel", one of the areas of activity of which was the effective and sustainable development of existing production facilities. This area includes a significant list of tasks: the development of innovative solutions for the defense sector, the creation of effective production and supply systems for products of responsible manufacturers, the introduction of high-tech and autonomous systems in the production cycles of the defense industry.

According to the provisions adopted at the level of the above-mentioned platform, industrial policy in the defense sphere must meet international requirements and NATO standards (STANAG) based on the principles of technological interoperability: the principles of resource efficiency and innovativeness, unity and

intersectorality. The reform, based on the concept of joint development and localization (Joint Ventures), not only does not create barriers to industrial growth, but also promotes the development of new technologies aimed at ensuring national sovereignty, reducing logistical risks, reducing potential losses, etc. Today, in foreign sources, you can find the term "proactive defense industrial policy". In accordance with the adopted trends, this type of policy has the following characteristic features: a shift in emphasis towards the internalization of combat experience, on reducing potential security risks; the presence of a clear distinction between "traditional" and "innovative" (robotic, digital) technologies according to the principle of operational efficiency parameters; orientation towards large-scale modernization of outdated production assets; creation of fundamentally new industries based on the use of artificial intelligence systems; formation of regulatory bodies, ensuring continuous monitoring of the transformation of the defense industry in accordance with the vector set by the concept of strategic partnership.

Ключові слова: високорозвинені індустріальні країни, державна політика розвитку оборонно-промислового комплексу.

Keywords: highly developed industrial countries, state policy for the development of the defense-industrial complex.

Постановка проблеми. До найбільш значущих ініціатив та проєктів у сфері сталого розвитку та оборонних інновацій на світовому рівні можна віднести такі: оборонні ініціативи ЄС (PESCO), інноваційні хаби НАТО (DIANA), Мережа Brave1 та ін. [28, 35].

Перехід зарубіжних країн до підвищення технологічної ефективності та поетапного впровадження стандартів четвертої промислової революції в ОПК визначив посилення ролі держави, на що вказує досвід США, Франції, Німеччини та інших країн [2, 36]. Наприклад, трансформація політики у Франції, націлена

на модернізацію традиційних галузей оборонної промисловості, проводилася на основі перегляду підходів до державного регулювання та підтримки експорту. Визнання ролі держави як стратегічного інвестора стало однією з характерних рис промислової політики провідних країн світу [5, 9].

Аналіз літературних джерел. Водночас, як зазначається науковцями, у державах ЄС наголошувалося на посиленні уваги до системи державного та недержавного регулювання, націленої на перехід до реалізації принципів високотехнологічної економіки та мінімізації залежності від ризикованих ланцюгів постачання [14, 19]. Основним документом у рамках європейської інтеграції ОПК називають Директиви ЄС щодо оборонних закупівель та передачі товарів військового призначення [6, 12]. У них відображено ключові вимоги до показників прозорості та ефективності традиційних галузей ОПК. Положення цих документів ґрунтуються на концепції найкращих доступних технологій (ВАТ) та мережецентричних стандартів безпеки [29, 38].

Формулювання мети. Провести аналіз досвіду формування державної політики розвитку оборонно-промислового комплексу та регулювання ЗЕД у високорозвинених індустріальних країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Просування економічних інтересів держави на зовнішніх ринках через механізми економічної дипломатії та інструменти державного контролю є ключовим фактором стійкості національної безпеки. Історично цей процес пройшов тривалу еволюцію: від формування перших міждержавних торговельних союзів до створення складних багаторівневих систем експортного контролю, інтегрованих у міжнародні безпекові режими.

Історичне коріння регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) у Європі пов'язане з виникненням інститутів торговельного представництва. Як свідчать європейські історичні джерела, у XII–XVI ст. прообраз сучасної

економічної дипломатії був сформований у межах Ганзейського союзу. Ця структура не лише монополізувала торгівлю в басейнах Північного та Балтійського морів, а й заклала основи «конторського» (факторіального) управління за кордоном, що стало фундаментом для майбутнього інституту торгових представництв [1].

З розвитком вестфальської системи держав у XVII ст. контроль за торгівлею стратегічними товарами став невід'ємною функцією суверенітету. Наприклад, досвід Великої Британії та Франції того періоду демонструє поступовий перехід від приватних торгових монополій (Ост-Індські компанії) до прямого державного нагляду за експортом зброї та матеріалів подвійного призначення, що використовувалися як інструмент зовнішньополітичного впливу [2].

У вітчизняному науковому дискурсі питання становлення контролю за ЗЕД у оборонній сфері детально опрацьовані в роботах Л. В. Добровольського. Автор виокремлює трансформацію правового поля України від успадкованої радянської системи до формування самостійної національної архітектури експортного контролю. Важливим етапом стало прийняття у 2003 році базового Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», що заклало юридичну основу для приєднання України до Вассенаарських домовленостей [3, с. 45–62].

Сучасна українська економічна дипломатія, за визначенням Б. І. Гуменюка, трансформувалася в ефективний інструмент захисту національних інтересів. У контексті оборонно-промислового комплексу (ОПК) вона спрямована на: пошук стратегічних партнерів для спільних оборонних проєктів; забезпечення правового супроводу імпорту критичних технологій; лобювання інтересів вітчизняних спецекекспортерів на нових ринках [4, с. 367].

Західна наукова школа (зокрема К. Хартлі) акцентує увагу на тому, що сучасний стан нормативного забезпечення ЗЕД в оборонній сфері країн НАТО та

ЄС базується на принципах прозорості та офсетних зобов'язань. Офсетні угоди виступають специфічним правовим інструментом, який дозволяє країнам-імпортерам отримувати технологічні дивіденди та інвестиції в національний ОПК як умову закупівлі іноземного озброєння [5, р. 156–170].

В Україні цей механізм отримав новий імпульс із прийняттям Закону «Про оборонні закупівлі» (2020 р.), який запровадив європейські стандарти відкритості та конкуренції, одночасно посилюючи роль державного управління у координації міжнародних передач ОВТ [6].

У XVII–XVIII ст. у провідних європейських країнах на окремі види експортних товарів, а також на торгівлю з стратегічно важливими регіонами, встановлювалася державна монополія — виключне право держави на ведення зовнішньоторговельних операцій. Це було характерним для політики меркантилізму, де зовнішня торгівля розглядалася як засіб накопичення національного багатства та посилення військової міці. Проте вже у середині XVIII ст. у європейській політичній думці (зокрема у працях фізіократів та ранніх класиків економіки) возобладала думка, що надмірне державне втручання призводить до занепаду торгівлі.

Історичний досвід свідчить, що політичний фактор завжди був визначальним не лише щодо переліку товарів, а й стратегічних напрямів зовнішньої торгівлі загалом. Яскравим прикладом поєднання комерційних та геополітичних цілей були великі торговельні компанії (такі як британська Ост-Індська компанія), які отримували від держави монопольні привілеї на торгівлю та навіть на управління територіями, фактично виконуючи функції економічної дипломатії та розвідки.

Формалізація завдань із розширення ринків збуту та закупівлі необхідних технологій за кордоном призвела до створення системи постійних дипломатичних представництв, зокрема консульств. Історично консульська служба в Європі виникла саме з потреб торгівлі.

Аналіз еволюції консульських функцій дозволяє зробити висновок, що методи вирішення сучасних завдань економічної дипломатії багато в чому були напрацьовані досвідом попередніх поколінь:

інституціоналізація інтересів: створення спеціалізованих відомств (наприклад, Міністерства комерції або департаментів торгівлі у складі МЗС), що координували діяльність консулів;

двоїстість підпорядкування: історично консули часто перебували у подвійному підпорядкуванні — економічному відомству (щодо торговельних звітів) та зовнішньополітичному (щодо політичної ситуації). Ця двоїстість і дублювання функцій економічної дипломатії певною мірою зберігаються і в сучасних системах управління ЗЕД.

Спочатку обов'язки консулів позначалися в персональних інструкціях, де головним завданням був «опір всьому, що може зашкодити купецтву», та збір відомостей про ціни на товари, пошлінні збори та нові міжнародні договори. Фактично ще три століття тому перед закордонними представниками ставилося вкрай актуальне і сьогодні завдання — аналіз зарубіжних ринків з метою пошуку ніш та створення сприятливих умов для національних виробників.

Через півтора століття ці обов'язки були закріплені на міжнародному рівні. Зокрема, пункти «b» та «c» статті 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року прямо вказують на функції сприяння розвитку торговельних та економічних зв'язків, а також з'ясування умов і подій в економічному житті держави перебування [8].

В контексті України, формування мережі торговельно-економічних місій у складі дипломатичних представництв (а пізніше — економічних відділів посольств) базувалося на цих же фундаментальних принципах [7]:

- моніторинг кон'юнктури: збір інформації про товари, що мають найбільший попит;
- протекціонізм: захист прав національних суб'єктів ЗЕД за кордоном;

- технологічний трансфер: пошук інноваційних рішень та обладнання для модернізації вітчизняного виробництва, що є критичним для оборонного сектору.

Таким чином, історичний аналіз підтверджує, що держава завжди була і залишається ключовим регулятором зовнішніх економічних контактів. Сучасна практика застосування обмежень та санкцій у зовнішній торгівлі лише підкреслює політизований характер реалізації ЗЕД, що вимагає від органів державного управління високої професійності у сфері економічної дипломатії.

Зі здобуттям Україною незалежності та ліквідацією радянської монополії на зовнішню торгівлю, виникла гостра потреба у формуванні національної архітектури економічної дипломатії та експортного контролю. Як свідчить досвід трансформаційного періоду, перехід від адміністративно-командної моделі до ринкових відносин вимагав створення нових інструментів державного управління, здатних забезпечити баланс між комерційною вигодою експортерів та міжнародними зобов'язаннями держави у сфері безпеки [10, 21].

Сучасний стан нормативно-правового забезпечення ЗЕД в оборонній сфері України характеризується глибокою інтеграцією у євроатлантичний безпековий простір. Важливим етапом стало впровадження спеціальних правових режимів, таких як Defence City (2026 р.), спрямованих на стимулювання вітчизняного виробництва через податкові пільги та спрощення процедур передачі технологій [11].

За аналізом М. Макаренка, економічна дипломатія України сьогодні еволюціонувала від посередництва до стратегічного партнерства, де ключову роль відіграють: спільні оборонні підприємства з провідними західними концернами; адаптація стандартів НАТО у сфері військової стандартизації та контролю якості (AQP); використання офсетних механізмів для технологічної модернізації національного ОПК [7].

У межах дослідження Л. В. Добровольського підкреслюється, що ефективність державного контролю напряму залежить від прозорості ланцюгів

постачання. Нормативна база, що регулює діяльність спецекекспортерів, наразі зміщує фокус на «цифровізацію» процедур ліцензування, що дозволяє скоротити час прийняття управлінських рішень без втрати якості безпекової експертизи [3, с. 92]. Таким чином, сучасна модель управління ЗЕД в Україні є динамічною системою, що поєднує жорсткий державний нагляд із гнучкими інструментами лобіювання інтересів українського ОПК на світовому ринку.

Відмова держави від монополії на зовнішню торгівлю та перехід до ринкових відносин поставили перед дипломатичною службою України принципово нові завдання. Обслуговування інтересів національного бізнесу, що працює в умовах глобальної конкуренції, знову стало пріоритетним напрямом. Як зазначають вітчизняні дослідники, сучасна економічна дипломатія фактично повертається до своїх витоків, де захист комерційних інтересів суб'єктів господарювання є невід'ємною частиною захисту національної безпеки [13].

На практиці Україна пройшла складний шлях реформування закордонних торговельно-економічних місій (ТЕМ). У пошуках найбільш ефективної моделі система управління неодноразово змінювала підпорядкування: у 1990-х роках торговельно-економічні місії перебували у складі Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі; пізніше функції координації ЗЕД переходили до Міністерства економіки; у 2010 році відбулася значна реформа, згідно з якою ТЕМ були ліквідовані як окремі структури, а їхні функції передані відділам з економічних питань у складі дипломатичних установ під загальним керівництвом МЗС.

Сьогодні, в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, спостерігається тенденція до посилення галузевої спеціалізації. Питання просування продукції ОПК та критичного імпорту технологій вимагають тісної координації між Міністерством закордонних справ, Міністерством економіки та Міністерством стратегічних галузей промисловості.

Аналізуючи сучасний етап регулювання, можна виділити дві основні

правові опори: міжнародно-правова база: універсальні норми Венської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та Венської конвенції про консульські зносини 1963 р., що забезпечують імунітети та визначають функції сприяння торгівлі [8, 37]; національне стратегічне цілепокладання: система документів, що визначають вектори розвитку, зокрема Стратегія національної безпеки України та Стратегія зовнішньополітичної діяльності України.

Важливим аспектом є розмежування функцій. Якщо дипломатичні агенти згідно з міжнародним правом позбавлені права займатися комерційною діяльністю з метою особистої вигоди, то їхня професійна діяльність із лобіювання інтересів держави на ринках ОВТ є критично важливою. В українській практиці це реалізується через залучення державних інститутів розвитку та спецекомерційників, що дозволяє відокремити прямі комерційні операції від державної політики.

Основна мета прийнятих в Україні нормативно-правових актів — зміцнення економічної безпеки та розвиток національної економіки шляхом просування експорту товарів з високою доданою вартістю та залучення інвестицій в оборонно-промисловий комплекс.

Однак аналіз свідчить про необхідність мінімізації корекції цілей та посилення координації між відомствами. Для успіху вітчизняних підприємців на зовнішніх ринках, особливо в оборонній сфері, державна підтримка має базуватися на: диверсифікації країн-партнерів та розширенні преференційних угод; створенні сприятливих правових умов для спільного виробництва озброєння; цифровізації експортного контролю та спрощенні доступу до міжнародних ринків капіталу.

Після відновлення незалежності у 1991 році Україна успадкувала значну частину військово-промислового потенціалу СРСР. За оцінками експертів, на території України залишилося близько 15–17 % загальносоюзного ВПК, що включало понад 700 підприємств, на яких працювало понад 1,5 млн фахівців.

Особливістю українського сегмента була його висока технологічність (ракетобудування, авіабудування, танкобудування), проте одночасно і критична залежність від коопераційних зв'язків з іншими республіками колишнього СРСР.

На основі аналізу нормативно-правового забезпечення та макроекономічних показників розвитку ЗЕД в оборонній сфері, автором виокремлено три основні етапи трансформації вітчизняного ОПК (табл. 1).

Таблиця 1. Періодизація становлення та розвитку оборонно-промислового комплексу України

Етапи	Основні характеристики
Перший етап (1991–2010 рр.)	Децентралізація, стихійна конверсія та пошук ніш на світовому ринку озброєнь. Формування системи спецекекспортерів.
Другий етап (2011–2022 рр.)	Консолідація активів (створення ДК «Укроборонпром»), переорієнтація на стандарти НАТО після 2014 р., імпортозаміщення.
Третій етап (2022 — н. ч.)	Масштабування виробництва в умовах воєнного стану, перехід до спільних підприємств (Joint Ventures) із західними партнерами.

Джерело: складено автором на основі [3, 13, 21].

Перший етап: Трансформація та виживання (1991–2010 рр.)

Протягом першого етапу планова система функціонування ВПК була замінена ринковими способами господарювання. Україна зіткнулася з радикальним скороченням державного оборонного замовлення (ДОЗ), що змусило підприємства шукати шляхи виживання через експортну діяльність.

Статистика свідчить, що в середині 1990-х років фінансування НДДКР в оборонній тематиці скоротилося майже до критичного рівня. Більшість підприємств були змушені перепрофілювати виробництво на цивільну продукцію. Проте саме в цей період Україна заявила про себе як про потужного гравця на світовому ринку ПВН (продукції військового призначення), уклавши масштабні контракти (наприклад, «пакистанський танковий контракт» 1996

року).

Для впорядкування експортної діяльності та забезпечення державного контролю у 1996 році було створено Державну компанію «Укрспецекспорт», яка стала головним суб'єктом економічної дипломатії в оборонній сфері [20]. Попри деструктивні процеси, український ОПК зберіг унікальні компетенції в авіабудуванні та суднобудуванні, що дозволило до 2000-х років увійти до десятки найбільших експортерів зброї у світі. Обсяги експорту наприкінці 90-х коливалися в межах 500–700 млн дол. на рік, що складало важливу частину валютних надходжень держави [3, с. 88].

Другий етап: Консолідація та переорієнтація ОПК України (2011–2022 рр.)

Початок другого етапу характеризується спробою держави системно реорганізувати управління оборонною галузю. Ключовою подією стало створення у 2010–2011 рр. Державного концерну «Укроборонпром». Після 2014 року, внаслідок збройної агресії РФ, вектор розвитку українського ОПК зазнав радикальних змін. Головним завданням стало термінове імпортозаміщення та забезпечення потреб Збройних Сил України.

За даними СІПРІ (SIPRI), у період 2011–2015 рр. Україна входила до топ-10 світових експортерів озброєнь [24]. У 2020 році було прийнято Закон «Про оборонні закупівлі» [6], який відкрив шлях для прямого виходу приватних компаній ОПК на зовнішні ринки. Протягом цього етапу було закладено фундамент для створення Joint Ventures з партнерами з Туреччини, Польщі та США.

Третій етап: Масштабування, інноваційний прорив та стратегічна інтеграція (2022 р. — н. ч.)

Третій етап розпочався з моменту повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року. Цей період характеризується переходом економіки на воєнні рейки та радикальною трансформацією експортного сектору в сектор стратегічного партнерства. Пріоритетом стало розгортання роботизованих

систем, AI-технологій та екосистеми Brave1 [28, 38].

На відміну від держави-агресора, чия частка на світовому ринку зброї стрімко скоротилася, Україна отримала доступ до передових західних технологій. За даними експертних звітів 2024–2025 рр., українські компанії увійшли до світового інформаційного простору як виробники найбільш перевірених у боях систем [6, 27].

Важливим елементом правового регулювання на цьому етапі стало створення спеціальних зон (наприклад, Defence City), де діють особливі умови для іноземних інвесторів та виробників боєприпасів. Це дозволяє нівелювати ризики, пов'язані з ракетними загрозами, через розосередження та підземне будівництво виробничих потужностей [11].

Розрив військово-технічного співробітництва з РФ після 2014 року став катализатором для фундаментальної перебудови українського ОПК. Попри втрату традиційних ринків збуту комплектуючих у РФ та руйнування старих коопераційних ланцюгів (зокрема, у миколаївському суднобудівному кластері та ракетобудуванні), Україна зуміла переорієнтувати свої потужності на західні стандарти та нові глобальні проєкти [25].

Важливим вектором стало поглиблення співпраці з космічними агенціями США та ЄС. Участь КБ «Південне» та ВО «Південмаш» у проєкті ракети-носія «Antares» для NASA продемонструвала здатність України інтегруватися у високотехнологічні цивільні та оборонні цикли західного світу, відходячи від радянської спадщини [35].

Трансформація експортного портфеля та міжнародна конкуренція: Україна послідовно посилювала свої позиції як самостійний гравець. За даними Держекспортконтролю, експортний портфель ДК «Укрспецекспорт» демонстрував стійку динаміку зростання. Якщо у 2010 році він складав 956,7 млн дол., то на сучасному етапі акцент змістився з продажу надлишкового майна на постачання інтелектуальних систем [33]:

- високоточне озброєння: ПТРК та ракетні системи стали конкурентоспроможною альтернативою на ринках Близького Сходу та Азії;
- авіаремонт та модернізація: Україна закріпилася як ключовий сервісний центр для країн, що експлуатують техніку радянського та власного українського виробництва (Ан-124 «Руслан», Ан-178).

Висновки

Повномасштабна агресія 2022 року ознаменувала повернення до «промислової війни» великих масштабів, де критичне значення має не лише якість, а й швидкість виробництва дешевих засобів ураження (FPV-дронів, БпЛА) та боєприпасів. Україна стала головним інноваційним полігоном світу, де західні технології (такі як Starlink від SpaceX, системи Palantir та AI-модулі) проходять перевірку в реальних бойових умовах [32, 36].

Згідно з позицією вищого керівництва держави, відповіддю на закриття доступу до певних ринків та постійні загрози є побудова «Арсеналу вільної нації». Це передбачає створення суверенних технологічних заділів, диверсифікацію ланцюгів постачання та перетворення України на провідного виробника автономних систем оборони [37, 31].

Література

1. Dollinger P. The German Hansa. London : Routledge, 1999. 474 p.
2. Strange S. States and Markets. 2nd ed. London : Pinter Publishers, 1994. 280 p.
3. Добровольський Л. В. Організаційно-правовий механізм державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 210 с.
4. Гуменюк Б. І. Дипломатична служба : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 367 с.
5. Hartley K. The Economics of Defence Policy: A New Perspective. Routledge, 2020. 210 p.

6. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20> (дата звернення: 13.01.2026).

7. Макаренко М. П., Макаренко В. П. Економічна дипломатія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2021. 304 с.

8. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047 (дата звернення: 13.01.2026).

9. Berridge G. R. Diplomacy: Theory and Practice. 6th ed. Palgrave Macmillan, 2022. 294 p. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-85415-7> (дата звернення: 13.01.2026).

10. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 № 549-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15> (дата звернення: 13.01.2026).

11. Про запуск спеціального правового режиму Defence City : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.01.2026 № 12.

12. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1807 (редакція від 01.12.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-%D0%BF> (дата звернення: 13.01.2026).

13. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Київ : Ін Юре, 2001. 448 с.

14. Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing control of exports of military technology and equipment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944> (дата звернення: 13.01.2026).

15. Звіт Міністерства оборони України про розвиток ОПК у 2025 році: залучення інвестицій та масштабування виробництва. URL: <https://mod.gov.ua/news/rezultati-2025-roku> (дата звернення: 13.01.2026).

16.Горбулін В. П. ОПК України: сучасний стан та пріоритети розвитку. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1. С. 5–14.

17.Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР). Експорт озброєнь України: тенденції та виклики (1991–2010). URL: <https://cacds.org.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

18.Павлюк О. А. Державне регулювання оборонно-промислового комплексу в умовах ринкової трансформації. Економіка та держава. 2012. № 4. С. 32–36.

19.Про державне оборонне замовлення : Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

20.Офіційний сайт ДК «Укрспецекспорт». Історія становлення та стратегічні ринки. URL: <https://use.ua/about/history> (дата звернення: 13.01.2026).

21.Бадрак В. В. Збройний бізнес України: від виживання до експансії. Київ : Кондор, 2005. 240 с.

22.Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2021 році». Київ : НІСД, 2021. С. 112–125.

23.Звіт ДК «Укроборонпром» за 2014–2020 рр.: трансформація, імпортозаміщення та результати експортної діяльності. URL: <https://ukroboronprom.com.ua/reports> (дата звернення: 13.01.2026).

24.SIPRI Arms Transfers Database. TIV of arms exports from Ukraine: 2010–2021. URL: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers> (дата звернення: 13.01.2026).

25.Шелест Г. В. Військово-технічне співробітництво України в умовах гібридної війни. Стратегічна панорама. 2018. № 2. С. 45–52.

26.Про затвердження Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2021 року : Постанова Кабінету Міністрів України (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

27. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2030 року (актуалізована редакція). URL: <https://strategy.mspu.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

28. Звіт Міністерства стратегічних галузей промисловості України про результати роботи платформи Brave1 за 2024 рік. URL: <https://brave1.gov.ua/uk/analytics/> (дата звернення: 13.01.2026).

29. SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2024> (дата звернення: 13.01.2026).

30. Про реалізацію експериментального проекту щодо виробництва, закупівлі та постачання боєприпасів до безпілотних систем та бойових частин безпілотних систем : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2023 № 736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

31. Бадрак В. В. Нова оборонна промисловість України: шлях до технологічної переваги. Дзеркало тижня. 2025. № 2. URL: <https://zn.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

32. The Economist. Ukraine's weapon industry is burgeoning. 2024. URL: <https://www.economist.com/europe/2024/02/11/ukraines-weapon-industry-is-burgeoning> (дата звернення: 13.01.2026).

33. Звіт Державної служби експортного контролю України про результати здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів у 2010–2023 рр. URL: <https://www.dsek.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

34. Положення про Державний концерн «Укроборонпром» (в редакції 2023 р. щодо трансформації у АТ). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

35. NASA Press Release. Antares Launch with Ukrainian-built First Stage Core. URL: <https://www.nasa.gov/> (дата звернення: 13.01.2026).

36. Isaacson W. Elon Musk and the War in Ukraine. SpaceX and Starlink strategic impact. New York : Simon & Schuster, 2023. 688 p.

37. Стратегічний оборонний бюлетень України, затверджений Указом Президента України № 473/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> (дата звернення: 13.01.2026).

38. Brave1 Report. Innovations in Electronic Warfare and Drone Technology: 2024–2025. URL: <https://brave1.gov.ua/> (дата звернення: 13.01.2026).

References

1. Dollinger, P., (1999), *The German Hansa*, Routledge, London, UK.
2. Strange, S., (1994), *States and Markets*, 2nd ed., Pinter Publishers, London, UK.
3. Dobrovolskyi, L.V., (2014), “Organizational and legal mechanism of state control over international transfers of military goods”, Ph.D. Thesis, Law, Kyiv, Ukraine.
4. Humeniuk, B.I., (2011), *Dyplomatychna sluzhba [Diplomatic Service]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.
5. Hartley, K., (2020), *The Economics of Defence Policy: A New Perspective*, Routledge, London, UK.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine, (2020), Law of Ukraine “On Defense Procurement”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20> (Accessed 13.01.2026).
7. Makarenko, M.P. and Makarenko, V.P., (2021), *Ekonomichna dyplomatiia [Economic Diplomacy]*, Kondor, Kyiv, Ukraine.
8. UN, (1963), “Vienna Convention on Consular Relations”, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047 (Accessed 13.01.2026).
9. Berridge, G.R., (2022), *Diplomacy: Theory and Practice*, 6th ed., Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine, (2003), Law of Ukraine “On state control over international transfers of military and dual-use goods”, available at:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15> (Accessed 13.01.2026).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine, (2026), Resolution “On the launch of a special legal regime Defence City”, No. 12, dated January 5, 2026.

12. Cabinet of Ministers of Ukraine, (2003), Resolution “On approval of the Procedure for state control over international transfers of military goods”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-%D0%BF> (Accessed 13.01.2026).

13. Kopyika, V.V. and Shynkarenko, T.I., (2001), Yevropejs'kyj Soyuz: zasnuvannia i etapy stanovlennia [European Union: Foundation and Stages of Formation], In Yure, Kyiv, Ukraine.

14. Council of the EU, (2008), “Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing control of exports of military technology and equipment”, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944> (Accessed 13.01.2026).

15. Ministry of Defense of Ukraine, (2025), “Report on the development of the defense industrial complex in 2025: attracting investment and scaling production”, available at: <https://mod.gov.ua/news/rezultati-2025-roku> (Accessed 13.01.2026).

16. Horbulin, V.P., (2009), “Defense-industrial complex of Ukraine: current state and development priorities”, *Stratehichni priorytety*, vol. 1, pp. 5–14.

17. CACDS, (2010), “Ukraine's arms exports: trends and challenges (1991–2010)”, available at: <https://cacds.org.ua/> (Accessed 13.01.2026).

18. Pavliuk, O.A., (2012), “State regulation of the military-industrial complex in the conditions of market transformation”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 32–36.

19. The Verkhovna Rada of Ukraine, (1999), Law of Ukraine “On the State Defense Order”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

20. Ukrspecexport, (2026), “History of formation and strategic markets”, available at: <https://use.ua/about/history> (Accessed 13.01.2026).

21. Badrak, V.V., (2005), *Zbrojnyj biznes Ukrainy: vid vyzhyvannia do ekspansii* [Ukraine's Arms Business: From Survival to Expansion], Kondor, Kyiv, Ukraine.

22.NISR, (2021), “Analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada ‘On the internal and external situation of Ukraine in 2021’”, Kyiv, Ukraine.

23.Ukroboronprom, (2020), “Report for 2014–2020: transformation, import substitution and export results”, available at: <https://ukroboronprom.com.ua/reports> (Accessed 13.01.2026).

24.SIPRI, (2021), “Arms Transfers Database. TIV of arms exports from Ukraine: 2010–2021”, available at: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers> (Accessed 13.01.2026).

25.Shelest, H.V., (2018), “Military-technical cooperation of Ukraine in the conditions of hybrid war”, *Stratehichna panorama*, vol. 2, pp. 45–52.

26.Cabinet of Ministers of Ukraine, (2021), Resolution “On approval of the State Target Program for Reformation and Development of the Defense Industrial Complex for the period until 2021”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

27.Ministry of Strategic Industries of Ukraine, (2023), “Strategy for the development of the defense industrial complex of Ukraine for the period until 2030”, available at: <https://strategy.mspu.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

28.Brave1, (2024), “Report of the Ministry of Strategic Industries of Ukraine on the results of the Brave1 platform for 2024”, available at: <https://brave1.gov.ua/uk/analytics/> (Accessed 13.01.2026).

29.SIPRI, (2024), “Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security”, available at: <https://www.sipri.org/yearbook/2024> (Accessed 13.01.2026).

30.Cabinet of Ministers of Ukraine, (2023), Resolution “On the implementation of an experimental project for the production and supply of ammunition for unmanned systems”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

31.Badrak, V.V., (2025), “Ukraine's new defense industry: the path to technological superiority”, *Dzerkalo tyzhnia*, vol. 2, available at: <https://zn.ua/> (Accessed

13.01.2026).

32.The Economist, (2024), “Ukraine’s weapon industry is burgeoning”, available at: <https://www.economist.com/europe/2024/02/11/ukraines-weapon-industry-is-burgeoning> (Accessed 13.01.2026).

33.State Service of Export Control of Ukraine, (2023), “Report on the results of state control over international transfers of goods in 2010–2023”, available at: <https://www.dsek.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

34.Cabinet of Ministers of Ukraine, (2023), “Regulations on the State Concern “Ukroboronprom”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

35.NASA, (2023), “Antares Launch with Ukrainian-built First Stage Core”, available at: <https://www.nasa.gov/> (Accessed 13.01.2026).

36.Isaacson, W., (2023), Elon Musk and the War in Ukraine. SpaceX and Starlink strategic impact, Simon & Schuster, New York, USA.

37.The President of Ukraine, (2021), Decree “On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine”, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> (Accessed 13.01.2026).

38.Brave1, (2025), “Innovations in Electronic Warfare and Drone Technology: 2024–2025”, available at: <https://brave1.gov.ua/> (Accessed 13.01.2026).

Стаття надійшла до редакції 13.01.2026 р.